

Ерлан Алибаев¹, Марина Онучко²

*¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Саясаттану» кафедрасының докторанты
alibai_88@mail.ru*

*²Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Саясаттану» кафедрасының профессоры, п. э. к.,
(Астана, Қазақстан)
onuchko@mail.ru*

ЕАЭО ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Аңдатпа. Еуразиялық экономикалық одақ Халықаралық экономикалық ұйымдар арасында маңызды орын алатынына қарамастан, қатысушы елдердің азық-түлік қауіпсіздігі деңгейі дамыған елдерден артта қалып отыр. Еуразиялық экономикалық одақтың азық-түлік қауіпсіздігі проблемасы қатысушы елдердің назарында және олардың әрқайсысы елдің ұлттық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жолында экономикалық және саяси тәуекелдер мен қатерлерге қарсы дербес әрекет етеді. Бұл мақалада Еуразиялық экономикалық одақ жағдайында Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің өзекті мәселелері зерделенеді, бағаланады, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жолындағы басты кедергіні анықтау және қамтамасыз ету проблемаларын шешу жолы ұсынылады.

Түйін сөздер: *Азық-түлік қауіпсіздігі, Ұлттық экономика, Қазақстан, Еуразиялық экономикалық одақ, индекстік әдіс, субиндекс, азық-түлік қауіпсіздігін бағалау.*

Ерлан Алибаев, Марина Онучко ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ЕАЭС

Аннотация. Несмотря на то, что Евразийский экономический союз занимает важное место среди международных экономических организаций, уровень продовольственной безопасности стран-участниц Евразийского экономического союза отстает от развитых стран. Проблема продовольственной безопасности Евразийского экономического союза находится в центре внимания стран-участниц, и каждая из них самостоятельно выступает против экономических и политических рисков и угроз на пути обеспечения национальной продовольственной безопасности страны. В каждом из них формируются и функционируют собственные системы оценки и контроля продовольственной безопасности. Однако в связи с комплексным характером проблемы обеспечения продовольственной безопасности стран-

участниц Евразийского экономического союза ее необходимо рассматривать и решать путем реализации государственных программ не только внутри страны, но и в рамках Евразийского экономического союза в целом. В статье изучаются актуальные вопросы обеспечения продовольственной безопасности в условиях Союза, оценка, а также определяются главные препятствия.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, национальная экономика, Казахстан, Евразийский экономический союз, индексный метод, субиндекс, оценка продовольственной безопасности.

Yerlan Alibayev, Marina Onuchko
**ENSURING FOOD SECURITY OF KAZAKHSTAN IN THE
CONDITIONS OF THE EAEU**

Abstract. The level of food security of the member countries of the Eurasian Economic Union lags behind the developed countries, despite the fact that the Eurasian Economic Union occupies a significant place among international economic organizations. The problem of food security of the Eurasian Economic Union is the focus of the member countries and each of them independently acts against economic and political risks and threats on the way to ensuring the country's national food security. Each of them has formulated and applies its own food security assessment and control systems. However, due to the complex nature of the problem of ensuring food security in the conditions of the Eurasian Economic Union, it must be considered and solved through the implementation of state programs not only within the country, but also within the framework of the Eurasian Economic Union as a whole. The article examines topical issues of ensuring food security in the conditions of the Union, assessment, and also identifies the main obstacles.

Keywords: food security, national economy, Kazakhstan, Eurasian Economic Union, index method, sub-index, food security assessment.

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі күмән тудырмайды, себебі азық-түлік қауіпсіздігі тек Қазақстан үшін ғана емес, әлемнің барлық елдері үшін де елдің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің және мықты мемлекеттің қалыптасуының, оның табысты ұзақ мерзімді дамуы мен экономикалық өсуінің басты шарттарының бірі болып табылады. «Қазақстан Республикасының Ұлттық қауіпсіздігі туралы» 2012 жылғы 6 қаңтардағы ҚР Заңында ұлттық қауіпсіздікті заңнамалық деңгейде қамтамасыз ету үшін азық-түлік қауіпсіздігінің қажеттілігі туралы 2013 жылғы 16 сәуірдегі ҚР Қауіпсіздік Кеңесінің отырысында азық-түлік қауіпсіздігін толыққанды қамтамасыз ету мемлекеттің маңызды стратегиялық міндеттерінің бірі болып табылатыны атап өтілген.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі жаһандану процестерінің дамуы-Қазақстанның ЕАЭО мен ДСҰ-ға кіруі жағдайында ерекше өзектілікке ие

болып отыр. Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы елдер үшін азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету ұлттық қауіпсіздіктің негізгі бағыттарының бірі, мемлекеттің егемендігін сақтау факторы, демографиялық саясаттың маңызды құрамдас бөлігі, халықтың өмір сүру сапасын арттыру бойынша стратегиялық ұлттық басымдықты іске асырудың қажетті шарты болып табылады.

Бүгінгі таңда Еуразиялық экономикалық одаққа мүше елдер, әрқайсысы ұлттық азық-түлік қауіпсіздігіне байланысты көптеген қауіптер мен қатерлерге қарсы әрекет етеді. Қатысушы мемлекеттердің әрқайсысында ерекшеленетін критерийлер мен көрсеткіштер кешеніне негізделген азық-түлік қауіпсіздігін бағалау мен бақылаудың жеке жүйелері жұмыс істейді, онда азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ұлттық басым бағыттары мен тетіктері айқындалған [1]. Алайда, біздің пікірімізше, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету проблемасының өзектілігі мен кешенділігіне байланысты оны Ұлттық контексте ғана емес, Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде де қамту және шешу қажет. Осылайша, осы зерттеу тақырыбының өзектілігі сапалы талдау қажеттілігінен және ЕАЭО жағдайында Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді тұрақты дамыту проблемаларын шешу жолдарын анықтаудан туындады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу материалдары Еуразиялық экономикалық одақтың ресми құжаттары (ЕАЭО туралы шарт, хаттамалар, Еуразиялық экономикалық комиссияның қаулылары) болып табылады. Ғылыми-зерттеу жұмысының негізгі бағыттары ретінде Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы [2], сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік актілері (ҚР), ҚР Статистика комитетінің деректері, министрлігі мен ведомстволарының материалдары, мерзімді баспасөз материалдары, Қазақстандық агроөнеркәсіптік кешеннің жекелеген кәсіпорындарының материалдары.

Ғалымдар арасында Е. Барбер, Г. Конвей [3], М. Берчел [4], Д. Блэйдс [5], Шнайдер [6] және Гумбольдт В., Heslop Н. В., Baldwin D. А., Buzan В., Waever O., de Wilde J., Hough P., Nesarurai Н., Tsereteli M., Aleksander Gorzelak, Jean-Paul Chavas, Deepayan Debnath, Suresh Babu, Parijat Ghosh, Michael Helmar, Tibebu Aragie, Sisay Genanu еңбектерін атап өтуге болады, өйткені олардың ғылыми-зерттеу үлесі бұл сала өзектілігін жоғалтқан жоқ.

Сонымен қатар, азық-түлік қауіпсіздігінің теориялық-әдіснамалық мәселелерін зерттеу жөніндегі алғашқы ғылыми жарияланымдар туралы сөз болғанда келесі авторларды атап өткен жөн: Г.С. Вечканова, Т.Е. Кочергина, Е.И. Кузнецова, В.К. Сенчагова, Л.И. Абалкина, А.И. Бирюкова, А. Алтухова, Б.С. Балабанова, Е.Н. Борисенко, Е.Н. Антамошкина, У.З. Сафина, А.А. Кудряшова, О.П. Преснякова, Е. В. Серова, О.А. Чернова, В. Е. Степаненко және т. б.

Қазақ ғалымдарының ғылыми еңбектерінде Г.Т. Айдарова [7], Г.У. Әкімбаева [8], С.Н. Алпысбаева [9], А.Х. Әмірғалиев [10], Л. Апсәлімов [11], А.А. Арупова [12], А.М. Мырзахметова, Д.У. Алшымбаева, К.А. Туркеева, А.Т. Ерімпашева [13], А.А. Сатыбалдин, А.Т. Тілеубердінова [14], Н.Б. Сыздықбаева [15], Б.С. Мырзалиев, Н.С. Сабыр, А. Мұрат [16], Т.И. Есполов, Ж. Әзіретбергенова, Б. Мырзалиев, Н.С. Сабыр, А. Мұрат, М.М. Халитова, Ф.А. Шуленбаева, А.К. Дәрібаева, С.Т. Оқутаева, Р.З. Жалелева, М.У. Рахимбердінова, Н.Б. Сыздықбаева, Н.Ж. Бримбетова, Г. Сұлтанбекова, Д.Н. Ақынбекова, К.Н. Жанғалиева, М.С. Бектұрғанова, Н.А. Әбілқайыр, әсіресе А.А. Кайгородцев [17] еңбектерінде аграрлық саясат, азық-түлік саласындағы мемлекеттік саясат және түрлі мәселелер зерттелді.

Жоғарыда аталған ғалымдардың жұмыстарында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері жеткілікті түрде қамтылған. Бұл мәселенің көптеген аспектілері қазақстандық ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапты. Алайда, Қазақстан Республикасының орнықты әлеуметтік-экономикалық дамуға көшуі жағдайында азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің саяси мемлекеттік тетігін қалыптастыру проблемасы жеткілікті зерттелмегендіктен, проблеманың өзектілігі мен ауқымдылығы оның мақсаттары мен міндеттерін айқындап отыр.

Отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері, ғылыми мекемелер мен ұйымдардың агроөнеркәсіптік кешенді дамыту, мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, аграрлық-өнеркәсіптік өндіріс пен оның өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелері бойынша сараптамалық материалдары мен баяндамалары зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізіне айналды. Деректерді өңдеу, жинақталған материалды зерттеу, талдау процесінде экономикалық зерттеулердің келесі әдістері қолданылды: монографиялық (азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі бойынша шетелдік ғалымдардың еңбектерін зерттеу); экономикалық-статистикалық (ауыл шаруашылығы және қайта өңдеу кәсіпорындары өнімдері өндірісінің жай-күйін, өнімнің бәсекеге қабілеттілігі мен азық-түлік қауіпсіздігі деңгейін талдау); абстрактілі-логикалық (агроэкономикалық жүйе тұрақтылығының жалпы экономикалық көрсеткіштерімен өзара байланысты негіздеу); сараптамалық бағалау (азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің басым шараларын айқындау). Зерттеуде әдіснамалық құралдарды пайдалану азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, заманауи аграрлық азық-түлік кешенін дамыту, халықтың барлық топтары үшін азық-түлікке қол жеткізу проблемаларын шешудің ғылыми аппаратын байытуға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері

Қазіргі таңда Еуразиялық экономикалық одақтың құрамына 5 егеменді мемлекет кіреді – Қазақстан Республикасы, Ресей Федерациясы, Беларусь Республикасы, Қырғызстан Республикасы, Армения Республикасы [18]. Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО) халықаралық экономикалық ұйымдар арасында маңызды орынға ие болғанына қарамастан, одаққа

қатысушы елдердің азық-түлік қауіпсіздігі деңгейі әлемнің дамыған елдерінен айтарлықтай артта қалып отыр.

Қазақстан – Еуразиялық экономикалық одақтың қатысушысы халықтың негізгі бөлігінің күнделікті өмірі ауыл шаруашылығы болып табылатын аграрлық индустриялық ел. Бүгінде Қазақстан халқының 43% - дан астамы ауылдық жерлерде тұрады, сондықтан мұнда немесе осы салаларда жұмыс істейтіндердің өмір сүру деңгейі ауыл шаруашылығы өндірісінің дамуына тікелей байланысты. И.А. Аксенов «...қазақстандықтардың көпшілігінің әл-ауқаты ауыл шаруашылығы өндірісінің даму деңгейімен тығыз байланысты» деп санайды [19]. Еуразиялық экономикалық комиссияның қорытындысы бойынша, 2020 жылы Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақта ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің өсуі бойынша көшбасшы болды. Бұл 2020 жылғы қаңтар – желтоқсан айларында Ауыл шаруашылығы өнімдері өндірісінің 2019 жылмен салыстырғанда 5,6%-ға артуымен байланысты. Экспорт көлемінің негізгі өсімі бидай, арпа және зығыр тұқымдарын жеткізуді кеңейту есебінен болды. Қазақстан үшін осы ауыл шаруашылығы тауарларын өткізудің негізгі нарықтары Өзбекстан мен Тәжікстан болып табылады. Алыс шетел елдері: Қытай, Иран, Бельгия, Италия және Ауғанстан. ЕАЭО елдерінің ішінде негізгі импорттаушы елдер – одақтастар Ресей Федерациясы мен Қырғызстан.

Бұл жерде сыртқы сауда қызметін қолдау шеңберінде Қазақстан Республикасында Сауда және интеграция министрлігі; «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ, «Аграрлық несие корпорациясы» АҚ, «KazakhExport» экспорттық сақтандыру компаниясы» АҚ, «Атамекен» ҚР Ұлттық Кәсіпкерлер Палатасы қызмет ететінін айта кеткен жөн. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 26 тамыздағы қаулысымен қабылданған «Қазақстан Республикасының Ұлттық экспорттық стратегиясы» ЕАЭО жағдайында қазақ экспортын жетілдіру жөніндегі бас мақсаттарды айқындайтын аса маңызды құжат болып табылады. Нақ осы акт экономиканың неғұрлым бәсекеге қабілетті салаларында 2018-2022 жылдарға арналған ұлттық экспортты дамыту жөніндегі жоспарларды айқындап береді. Ұлттық экспорттық стратегияда алға қойылған міндеттер мен көзделген мақсаттарды орындау бүгінгі күні шикізат экспорты жүйе құраушы буыны болып табылатын ұлттық экономиканы түбегейлі қайта құруға көмектесе алатыны тіркелген. Мысалы, сыртқы нарықтарға жеткізілетін өнімдер саны жыл сайын артып, шетелдегі Қазақстан өнімінің имиджін арттырып, Қазақстан экономикасына жаңа инвестициялар тартады деп жоспарлануда. Басқа ұсыныстардың ішінде қосылған құны жоғары өнімдер үлесінің артуы, өндірістік процестерде жаңа технологияларды қолдану және т.б. көрсетілген. Экспортты дамытуға қатысты бейінді акт - Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданды. Қазақстан Республикасының азық-түлік саласындағы бағдарламалық актілерді талдау өнімді жеткізу үшін басым елдер мен өңірлерді бөліп көрсетуге мүмкіндік

береді. Олардың арасында ЕАЭО-ға қатысушы елдер, Қытай, Иран, Орта Азия, Парсы шығанағы және Еуропа елдері бар.

2019 жылы әкімшілік қайта құрулардан кейін ауыл шаруашылығы өнімдерінің экспортын дамыту жөніндегі өкілеттіктер Қазақстан Республикасының сауда және интеграция министрлігінде шоғырланды. Бұл министрлік өз қызметінде «Шикізаттық емес тауарлар мен қызметтердің экспортын ілгерілету жөніндегі Жол картасына» сүйенеді. Жалпы, бұл жол картасы бұрын айтылған бағдарламалық құжаттарда сипатталған мақсаттар мен міндеттерді қамтиды.

ЕАЭО-ға қатысушы елдер ұлттық аграрлық азық-түлік кешені мен нарықтың орнықты дамуын қамтамасыз ете отырып, Одақтың ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігін нығайтуға жәрдемдеседі. Бұл ретте ЕАЭО елдерінде ауыл шаруашылығы шикізаты мен азық-түлік өндірісін дамыту бағыттары одақтың ішкі нарықтарының теңгерімді жұмыс істеуіне, тауар өндірушілердің бәсекеге қабілеттілігін, үшінші елдермен өзара сауданың тиімділігін арттыруға ықпал ететін болады. Одаққа мүше елдердің агроөнеркәсіптік кешенін дамыту оң динамиканы көрсетуде. 2012 жылдан бастап 2021 жылға дейінгі кезеңде ауыл шаруашылығы өнімін өндіру көлемі 20% - ға өсті. Бұл өсімге дәнді және дәнді-бұршақты дақылдардың жақсы шығымдылығы әсер етті (2021 жылы 141,6 млн тонна дәнді және дәнді-бұршақты дақылдар жиналды, бұл 2012 жылмен салыстырғанда 1,5 есе жоғары). Сонымен қатар, өсімдік майлары, құс еті, қант және ірімшік өндірісі өткен жылдармен салыстырғанда едәуір өсті. Алайда, оң үрдістерге қарамастан, Одаққа мүше елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге айтарлықтай әсер ететін мәселелер бар. Одаққа қатысушы елдер ішкі әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, аграрлық әлеует, негізгі тамақ өнімдерін тұтыну деңгейі және халықтың азық-түлікпен өзін-өзі қамтамасыз етуі бойынша айтарлықтай сараланған. ЕЭК статистика департаментінің деректері бойынша базалық тамақ өнімдерін жан басына шаққандағы орташа тұтыну көрсеткіші тамақ өнімдерінің экономикалық және физикалық қолжетімділігінің негізгі сипаттамасы 2021 жылғы қаңтар-қарашадағы жағдай бойынша ЕАЭО елдері үшін тұтынудың нормативтік деңгейлері болып табылады.

Нәтижелердің талқылау

Қазақстанда азық-түлік ресурстары халықтың қажеттіліктерін тұрақты қанағаттандыруға мүмкіндік бергенімен, теңгерімсіздікті көрсетеді. Нақты көрсеткіштердің, атап айтқанда, сүт өнімдерін, жұмыртқаларды, жемістерді, көкөністер мен картопты тұтыну нормативтерінен едәуір артта қалуы, астықты қайта өңдеу өнімдері, қант және өсімдік майлары бойынша олардың едәуір асып кетуі сақталуда. Азық-түлік тұтынудың ұсынылған физиологиялық нормаларынан мұндай ауытқуларды халық үшін салыстырмалы түрде қымбат тамақ өнімдерінің экономикалық қол жетімділігінің жеткіліксіздігімен де, жергілікті тамақтану дәстүрлерімен де түсіндіруге болады [20]. Егер негізгі азық-түлік тауарларын өндірудің жылдық көлемі тұтынудың физиологиялық

нормаларына сәйкес халықтың жылдық қажеттілігінің 80%-ынан кем болса, Қазақстанда азық-түлік тәуелсіздігі қамтамасыз етілмеген деп есептеледі. 2020 жылы ішкі өндіріс жеміс-жидек пен қанттан басқа барлық негізгі өнімдер бойынша ағымдағы тұтынуудың 80%-ынан асты. Бірақ жан басына шаққандағы тұтыну мен физиологиялық нормалардың арасындағы айырмашылықты ескере отырып, өзін-өзі қамтамасыз ету критерийі картопқа, көкөністер мен жемістерге сәйкес келмеді. Сүт және ет өнімдері, жұмыртқа бойынша ұлттық өндіріс нормативтік қажеттіліктердің 80-82%-ын, ал астық, қант және өсімдік майлары бойынша – 150%-дан астамын құрады. Бұл ретте Қазақстандағы қанттың негізгі бөлігі импорттық шикі құрақ қанттан өндірілетінін атап өткен жөн. 2021 жылы Қазақстанда 1,7 трлн теңге сомаға Тамақ өнімдері өндірілді, бұл 2020 жылдың көрсеткіштерінен 17,5%-ға артық. Нақты мәнде өндіріс көлемі 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы 3,5%-ға өсті. Өңірлер бөлінісінде ақшалай мәнде өндірістің ең көп көлемі Алматы облысына тиесілі (232,6 млрд. теңге, бұл 26,5%-ға артық) және Қостанай облысы (202 млрд. теңге, бұл 27%-ға артық), сондай-ақ Алматы қаласына (196,5 млрд. теңге, бұл 9,8% - ға артық). Қазақстанда тамақ өнімдері өндірісінің жартысынан астамын ақшалай мәнде (54,8%) өндірістің үш секторы қамтамасыз етеді: 19,3%-ұн-жарма бұйымдары мен крахмалдар өндірісіне (303,9 млрд. 18,9% сүт өнімдерін өндіруге (296,9 млрд. 16,6% үлесімен ет және ет өнімдерін өндіруге (260 млрд. теңге). 2021 жылы Қазақстанда азық-түлік бағасы 2020 жылмен салыстырғанда 15,1%-ға өсті. Атап айтқанда, жұмыртқа 18,8%-ға, жемістер мен көкөністер 13%-ға, нан-тоқаш өнімдері мен жармалар 12%-ға, майлар 12%-ға, балық және теңіз өнімдері 10,9%-ға, ет өнімдері 9,5%-ға, сүт өнімдері 9,1%-ға, қант 9,1%-ға өсті. джем, бал, шоколад, кондитерлік өнімдер (жоғарыда аталған мәліметтер авторлар құрастырған экономикалық-статистикалық зерттеудің нәтижесі болып табылады).

Осыған байланысты, Қазақстанның ғана емес, сондай-ақ Еуразиялық экономикалық одақ жағдайында барлық қатысушы елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігі саясатын, ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша нақты шаралар кешенін әзірлеу қажет.

ЕАЭО жағдайында Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді талдау нәтижелерімен мынадай ерекшеліктерді бөліп көрсетуге болады және Халықаралық экономикалық ұйымға қатысушы барлық елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мынадай шараларды қабылдау қажет:

1. Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы барлық елдер үшін ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігін бағалаудың, тиімді дамытудың, қадағалаудың бірыңғай жүйесін енгізу: дәлірек айтқанда, Азық-түлік қауіпсіздігінің жай-күйіне мониторинг жүргізу және одаққа қатысушы елдердің ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігі саласындағы ықтимал қауіптерді анықтау және болжау, олардың алдын алу жөніндегі шаралар жүйесін негіздеу [21].

2. Ауыл шаруашылығы өнімдері мен тамақ өнімдерін өндіру мен өткізудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін ауыл шаруашылығы өнімдері мен

тамақ өнімдерін өндіру мен өткізудің инновациялық технологияларын енгізу, қаржылық қолдауды, салық жүйесін, баға белгілеуді, сақтандыруды жетілдіру, жоғары технологиялық кәсіпорындарды қолдау үшін тікелей шетелдік инвестицияларды тарту үшін жағдайлар жасау арқылы қолайлы орта құру.

3. Ауыл шаруашылығы өнімі мен азық-түлігінің айналымын бақылауды, сондай-ақ экологиялық таза жоғары сапалы өнім өндіруді сертификаттау және ынталандыру жөніндегі шараларды қоса алғанда, бүкіл технологиялық тізбек бойынша өнімнің сапасы мен қауіпсіздігін бақылау жүйесін ұйымдастыру жолымен Одаққа мүше мемлекеттердің ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Қорытынды

Қазіргі уақытта Азық-түлік қауіпсіздігі, халықты сапалы және қауіпсіз тамақпен қамтамасыз ету тақырыбы өте күрделі және өзекті мәселе болып табылады. Бұл елдің ұлттық қауіпсіздігінің бөлігі, өйткені бірде-бір мемлекет сапалы тамақ өнімдеріне сұранысты қанағаттандырмай, халықтың ұлттық, оның ішінде экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ете алмайды. Әрине, халықтың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуден бұрын елдің экономикалық, саяси немесе ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету туралы айту оңай емес.

ЕАЭО жағдайында Қазақстан Республикасы әлеуметтік-экономикалық дамудың ұлттық басымдықтарына сәйкес өз халқын сапалы тамақ өнімдерімен қамтамасыз ету және халықтың барлық санаттары мен топтары үшін экономикалық қолжетімділік жөніндегі тиісті шараларды іске асырады. Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы елдердің және тұтастай Одақтың азық-түлік қауіпсіздігіне төнетін қатерлерді анықтау, бағалау және алдын алу, ұжымдық азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін интеграцияланған институционалдық, әдістемелік және ақпараттық қамтамасыз етуге негізделген одаққа мүше мемлекеттерде және ЕАЭО деңгейінде азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету және реттеу жөніндегі нормативтік-құқықтық базаны дамыту сияқты шараларды іске асыру одаққа қатысушы елдердің агроөнеркәсіптік кешенінің жұмыс істеуінің ұйымдық-экономикалық ерекшеліктерін ескере отырып, Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы елдердің ғана емес, Қазақстан Республикасы үшін де азық-түлік қауіпсіздігі мәселелерін шешу.

ЕАЭО жағдайында Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ұйымдастырушылық-экономикалық тетігін қалыптастыру мәселесі жеткілікті зерттелмегендіктен, осы ғылыми-зерттеу жұмысы халықаралық қатынастар және саясаттану саласындағы зерттеушілер, талдаушылар үшін, сондай-ақ халықаралық қатынастар мен жаһандық дамудың саяси проблемаларына қызығушылық танытатын оқырмандар үшін баға жетпес олжа болмақ.

Өзірленген ұсыныстар азық-түлік саласындағы мемлекеттік саясатты қайта қарап, Қазақстан мен Еуразиялық экономикалық одаққа қатысушы елдердің ұлттық экономикасын жандандырады деп күтілуде.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Беделбаева А.Е., Шарипов А.К., Досумова Ж.С. ЕАЭО жағдайында Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету // Аграрлық нарық проблемалары. № 3, 2021. – С. 24-30б.
2. Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. // URL: https://strategy2050.kz/ru/state_programs/-2017-2021/ (қаралған күні: 16.02.2022)
3. Conway G., Barber E. After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. London, 1990
4. Берчел М., Колтер Х. Программа технической помощи Европейского Союза для Казахстана // Пособие по управлению оптовыми рынками. Астана. 2004
5. Блэйдс Д. Теневая экономика и национальные счета // Экономический обзор стран ОЭСР. 1982
6. Schneider F., Enste D. Shadow Economies Around the World: Size, Causes, and Consequences. Washington, 2000.
7. Айдарова Г.Т. Современное состояние продовольственной безопасности Республики Казахстан // Вестник науки Акмолинского аграрного университета им. С. Сейфуллина. №3, 2002. – С. 103-111.
8. Акимбекова Г.У. Проблемы переработки // URL: <http://www.minagri.kz> (қаралған күні: 16.02.2022)
9. Алпысбаева С.Н., Тазабеков А.И. Факторы экономической безопасности современной воспроизводственной модели экономики Казахстана // ANALYTIC – Аналитическое обозрение. №3, 2003. – С. 41-43.
10. Амиргалиев А.Х. Формирование стратегии маркетинга в агропромышленном производстве // Вестник КазНУ. Серия экономическая. №3, 2004. – С. 122-125.
11. Апсаламов Н. Тенденции развития пищевой промышленности в Республике Казахстан // Транзитная экономика. №5, 2004. – С. 39-45.
12. Арупов А.А. Глобализация мировой экономики и проблемы экономической безопасности Казахстана // Вестник университета «Туран». №1-2, 2002. – С. 19-23.
13. Мырзахметова А.М., Алшимбаева Д.У., Туркеева К.А., Еримпашева А.Т. Торгово-экономическое сотрудничество Казахстана и России: особенности и приоритеты развития // Economics: the strategy and practice. – Т.15. №3, 2020. – С. 127-139.
14. Сатыбалдин А.А., Тлеубердинова А.Т., Кулик К.В. Концептуализация развития сельских территорий // Economics: the strategy and practice. Т.16. №3, 2021. – С. 6-21. // URL: <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-3-6-21>
15. Сыздықбаева Н.Б. Роль агропромышленного комплекса в экономике Казахстана // Economics: the strategy and practice. № 4, 2018. – С. 152-159.
16. Мырзалиев Б.С., Сабыр Н.С., Мурат А. Устойчивое развитие сельских территорий – важнейший фактор обеспечения социальной безопасности // Economics: the strategy and practice. Т.15. № 1, 2020. – С. 37-52.
17. Кайгородцев А.А. Экономическая и продовольственная безопасность Казахстана (вопросы теории, методологии, практики). Усть-Каменогорск: Изд-во ВКГУ им. С. Аманжолова, 2006.
18. Сабыр Н., Әбілқайыр Н. Сравнительный анализ мер социальной поддержки населения в странах ЕАЭС в период глобальной пандемии // Economics: the strategy and practice. – Т.16. № 1, 2021. – С. 155-163.
19. Аксенов И.А. (2021) Развитие государственной поддержки экспорта сельскохозяйственной продукции как элемент интеграционной политики Евразийского экономического союза // Siberian Journal of Life Sciences and Agriculture. Т. 13. № 4. С. 273-296. DOI: 10.12731/2658-6649-2021-13-4-273-296
20. Ибришев Н.Н. (2019) Ресурсы как основа эффективного функционирования аграрного сектора // Проблемы агорынка. № 1. С.40-48.
21. Добросоцкий В.И. (2019) Обеспечение продовольственной безопасности в странах Евразийского Экономического Союза: мировой и региональные аспекты: монография. М.: Одинцовский филиал МГИМО.
- Simpson, J., Weiner, E. (1989). The Oxford English Dictionary. United Kingdom: Oxford University Press.

REFERENCES:

1. Bedelbaeva A.E., Sharipov A.K., Dosumova Zh.S. (2021) EAEU zhagdaynda Kazakstannyn azyk-tylik kauipsizdigin kamtamasyz etu [Ensuring food security of Kazakhstan in the conditions of the EAEU] // Problems of the agricultural market] № 3. S. 24-30b.

2. Kazakstan Respublikasynyn agroonerkasiptik keshenin damytudyn 2017-2021 zhyldarqa amalqan memlekettik bagdarlamasy [State program for the development of the agro-industrial complex of the Republic of Kazakhstan for 2017-2021] URL: https://strategy2050.kz/ru/state_programs/-2017-2021-/ (accessed: 16.02.2022)
3. Conway G., Barber E. (1990) After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development. London.
4. Berchel M., Kolter H. (2004) Programma tehniceskoy pomoshhi Evropeyskogo Soyuzha dlya Kazahstana // Posobie po upravleniju optovymi rynkami [European Union Technical Assistance Program for Kazakhstan // Manual for managing wholesale markets]. Astana.
5. Blyeyds D. (1982) Tenevaya ekonomika i nacional'nye scheta // Ekonomicheskiy obzor stran OJeSR [Shadow economy and national accounts // Economic overview of OECD countries].
6. Schneider F., Enste D. (2000) Shadow Economies Around the World: Size, Causes, and Consequences. Washington.
7. Aydarova G.T. (2002) Sovremennoe sostoyanie prodovol'stvennoy bezopasnosti Respubliki Kazahstan // Vestnik nauki Akmolinskogo agrarnogo universiteta im. S. Seifullina [Current state of food security of the Republic of Kazakhstan // Bulletin of Science of Akmola Agrarian University named after S. Seifullin] № 3. S. 103-111.
8. Akimbekova G.U. Problemy pererabotki [Recycling problems] URL: <http://www.minagri.kz> (accessed: 16.02.2022)
9. Alpysbaeva S.N., Tazabekov A.I. (2003) Faktory ekonomicheskoy bezopasnosti sovremennoy vosroizvodstvennoy modeli ekonomiki Kazahstana [Factors of economic security of the modern reproductive model of the economy of Kazakhstan] // Analytical – Analytical review. № 3. S. 41-43.
10. Amirgaliev A.H. (2004) Formirovanie strategii marketinga v agropromyshlennom proizvodstve [Formation of marketing strategy in agro-industrial production] // Bulletin of KazNU. Economic series] № 3. S. 122-125.
11. Apsaljamov N. (2004) Tendencii razvitiya pishhevoy promyshlennosti v Respublike Kazahstan // Tranzitnaya ekonomika [Trends in the development of the food industry in the Republic of Kazakhstan // Transit Economy] № 5. S. 39-45.
12. Arupov A.A. (2002) Globalizatsiya mirovoy ekonomiki i problemy ekonomicheskoy bezopasnosti Kazahstana [Globalization of the world economy and problems of economic security of Kazakhstan] // Bulletin of the University "Turan" № 1-2. S. 19-23.
13. Myrzahmetova A.M., Alshimbaeva D.U., Turkeeva K.A., Erimpasheva A.T. (2020) Torgovo-ekonomicheskoe sotrudnichestvo Kazahstana i Rossii: osobennosti i priority razvitiya [Trade and economic cooperation between Kazakhstan and Russia: features and priorities of development] // Economics: the strategy and practice T. 15. № 3. S. 127-139.
14. Satybaldin A.A., Tleuberdinova A.T., Kulik K.V. (2021) Konceptualizatsiya razvitiya sel'skikh territoriy [Conceptualization of rural development] // Economics: the strategy and practice T. 16. № 3 S. 6-21. <https://doi.org/10.51176/1997-9967-2021-3-6-21>
15. Syzdykbaeva N.B. (2018) Rol' agropromyshlennogo kompleksa v ekonomike Kazahstana [The role of the agro-industrial complex in the economy of Kazakhstan] // Economics: the strategy and practice. № 4 S. 152-159.
16. Myrzaliev B.S., Sabyr N.S., Murat A. (2020) Ustoychivoe razvitie sel'skikh territoriy – vazhneyshiy faktor obespecheniya social'noy bezopasnosti [Sustainable development of rural areas is the most important factor in ensuring social security] // Economics: the strategy and practice. T. 15. № 1. S. 37-52.
17. Kaygorodtsev A.A. (2006) Ekonomicheskaya i prodovol'stvennaya bezopasnost' Kazahstana (voprosy teorii, metodologii, praktiki). [Economic and food security of Kazakhstan (issues of theory, methodology, practice). Ust-Kamenogorsk: Publishing House of S. Amanzholov EKSU]
18. Sabyr N., Abilkayyr N. (2021) Sravnitel'nyy analiz mer social'noy podderzhki naseleniya v stranah EAES v period global'noy pandemii [Comparative analysis of social support measures in the EEC countries during the global pandemic] // Economics: the strategy and practice. T. 16. № 1. S. 155-163.
19. Aksenov I.A. (2021) Razvitie gosudarstvennoy podderzhki eksporta sel'skohozyaystvennoy produkcii kak element integratsionnoy politiki Evraziyskogo ekonomicheskogo soyuza [Development of state support for agricultural exports as an element of the integration policy of the Eurasian Economic Union] // Siberian Journal of Life Sciences and Agriculture. T. 13. № 4. C. 273-296. DOI: 10.12731/2658-6649-2021-13-4-273-296
20. Ibrishv N.N. (2019) Resursy kak osnova jeffektivnogo funkcionirovaniya agrarnogo sektora [Resources as the basis for the effective functioning of the agricultural sector] // Problems of the agricultural market. № 1. S.40-48.
21. Dobrosotskiy V.I. (2019) Obespechenie prodovol'stvennoy bezopasnosti v stranah Evraziyskogo Ekonomicheskogo Soyuzha: mirovoy i regional'nye aspekty: monografiya [Ensuring food security in the countries of the Eurasian Economic Union: global and regional aspects: monograph. Moscow: Odintsovo branch of MGIMO]